

A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései

Eckhardt Sándor kutatásai alapján tudjuk, hogy a XIX. század utolsó évtizedeiben több magyar fordult meg, a Johannes Sturm nevéől a protestáns világban már korábban elhíresült, strassburgi akadémián. Ezek a többnyire főrangú (és főleg lutheránus) fiatal magyarok latin szónoklattant tanultak az újabb kori Cicero-kultusz e székhelyén, Melchior Junius retorikatanár irányításával. Szónoklataikat a Junius szerkesztette szöveggyűjteményekben nyomtatták ki Strassburgban, 1591-től 1611-ig. Ezek voltak Eckhardt Sándor forrásai is, amikor megírta *Magyar szónokképzés a XVI. századi Strassburgban* című akadémiai előadását, illetve dolgozatát.¹ Ebben Eckhardt hosszan foglalkozik Révay Péter, a későbbi koronaőr, strassburgi tanulásával, amely 1588–1590 közé esett, s csak mellékesen említi annak bátyját, Ferencet, akiről úgy gondolja: „aligha vett ... komolyan részt a tanulásban”,² mivel nem találta nyomát a Junius-féle szöveggyűjteményekben. A kitűnő tudós itt felrenézett valamit, ugyanis az *Orationum quae Argentorati in Academia exercitii gratia...* című, 1595-ben kiadott gyűjtemény második részében, a *De quattuor virtutibus* címszónál megtaláljuk Révay Ferenc 1591 március negyedikén keltezett értekezését, méghozzá jelentős szöveghelyzetű „Prefatio”-ként, amelyet öt német, illetve osztrák báró beszédgyakorlata követ.³ A hiba ott történt, hogy Eckhardt ezt a bevezető előadást is Révay Péternek és nem Ferencnek tulajdonította.⁴ Márpedig a két testvér együtt érkezett Strassburgba, és együtt került be az akadémiára, magiszterjelöltként, még valamikor 1588 második felében.⁵

Körülbelül ugyanekkor iratkozott be Gyarmati Balassi (vagy Balassa) Zsigmond a bécsi egyetemre. Ez, a matrikula tanúsága szerint, 1588. november nyolcadikán történt, és egy rénes forintjába került Balassi Bálint másod-unokaöccsének.⁶ Itt nem tölthetett többet, mint legföljebb másfél évet, mert 1590. május elején már Strassburgban van, ahol (tizennyolc éves korában) természetesen ő is beiratkozik az akadémiára, Melchior Junius szónokképző iskolájába. Eckhardt az ő strassburgi szereplésével is részletesen foglalkozik, ismerteti szónoklatait, amelyek közül az egyik a vitézi élet (és halál) dicsőítése, a „Vitézek, mi lehet...” hangulatában fogant, annak az életszemléletét tükrözi. Ez sorrendben a kilencedik előadás az 1594-es Melchior Junius-féle gyűjteményben, a *De illustrium ac generosorum recreationibus* címszónál, és azt Zsigmond 1590 júniusában tartotta.⁷ Ezután még két előadására került sor az akadémián, amelyek közül az egyik azzal foglalkozik, hogy kinek kell adni a szabaddá lett nemesi birtokokat, tudósoknak-e, vagy kato-

¹ Megjelent az MTA által kiadott *Értekezések a Nyelv és Széptudományi Osztály Köréből* XXVI. kötet (1944) 5. számában.

² ECKHARDT, 1944. 352.

³ ORATIONUM, 1594. 113–117.

⁴ ECKHARDT, 1944. 356.

⁵ ECKHARDT, 1944. 352.

⁶ MATRIKEL, 1961. 23.

⁷ Nem decemberben, ahogy ezt Eckhardt állítja (ECKHARDT, 1944. 366.) Vö. ORATIONUM, 1594. tartalomjegyzékével, amelyben 1590 júniusa szerepel.

náknak; a másik pedig azzal, hogy vajon kell-e a törvényeken változtatni?⁸ Eckhardt szerint Balassi Zsigmond hamarosan, apja halála után, 1591 novemberében tért vissza Magyarországra, hogy „folytassa pöreit Balassi Bálinttal és Ferencel Liptóújvár birtokáért”.⁹

A XVI. század végén Melchior Juniusnál tanuló magyaroktól két *album amicorum*ban is maradtak fenn bejegyzések. Révay Ferenc szerepel egy 1590-es beírással Johannes Lucknak Münchenben, a helyi *Stadts- und Universitätsbibliothek*ban őrzött albumában (Cod. Germ. 3282). Luck a strassburgi akadémiai archívumot gondozta, és a fiatal magyar nemes ott ismerte őt meg; bejegyzése az album 81. (másik számozás szerint 164/r) lapján található, családi címerrel és mottóval: „Spes mea Christus. Fit facilis fortuna ferendo”, majd az aláírás következik: „Haec in aeterni [?] memoriam scribebat Franciscus de Rewai Comes Thurocensis Ungarus, Argentinae 1590”. Csak érdekességként említjük, hogy a feltehetően hosszú életű Luck albumában, Révayn kívül, csupán még egy, ám jóval későbbi magyar bejegyző szerepel: Bethlen Péter, aki 1628. október 23-án, a következő francia nyelvű bölcsességgel ajándékozza meg ismerősét: „Tout avec le temps”.¹⁰

Ennél valamivel több magyarnak ajánlotta föl albumát bejegyzésre az a Theodore Winsheim nevű német diák, aki a XVII. század második felében Padovát és Strassburgot is látogatta. Winsheim feltehetően wittenbergi családból származott, hiszen e város egyetemén két ilyen nevű professzor is tanított: az 1560-ban Melanchton-gyászbeszédet tartó Vitus, és a Theodoricus Sebastianus nevű matematika-professzor, akinek *Novae quaestiones sphaerae* című műve számos kiadást ért meg 1564-től kezdődően. Révay Ferenc az ő emlékkönyvébe is beírt, ezúttal öccsével, Péterrel együtt. Az utóbbi 1591 március 3-án egy „Virtus et doctrina Christianae sunt...” kezdetű latin bölcsességet jegyzett be a keresztény erényekről,¹¹ míg bátyja, Ferenc, a 95v lapon, Melanchthon kedves Vergilius-sorát idézte: „Discite iustitiam moniti, et non temnere divos!”, bár az albumban az eredeti sorból a vessző után következő „et” szócska kimaradt. Ez az *Aeneis* VI. könyvből kiragadott, 620. sor magyarul (Lakatos István fordításában) így hangzik: „Légy igaz és féld isteneink, példámon okulva!”¹² (Az Alvilágban szenvedő Theseus és Phlegyas intő szavait Bornemisza Péter így fordította magyarra 1579-ben: „tanuljatok igazán élni, és mirőlunk végyetek példát, és meg ne utáljátok az Istent.”)¹³ Révay Ferenc így folytatja bejegyzését: „Haec in sui sempiternam memoriam Argentorati ponebat Franciscus de Rewa Comes Thurocensis, Ungarus. A. 1591” és berajzolja az albumba a Révayak sajátos családi címerét, amelyben egy lógó nyelvű farkas látható.¹⁴ Visszatérve az *Aeneis*-re, érdekes módon, Balassi Bálint Esztergom alatt, súlyos lábsebének kezelésekor, már-már halálos ágyán, maga-biztatásként ugyancsak a VI. könyvből idézett: „Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo!” azaz

⁸ ECKHARDT, 1944. 370. és 376.

⁹ ECKHARDT, 1944. 378.

¹⁰ Stadts und Universitätsbibliothek, München, MS Cod. Germ. 3282, fol.87 (l73)

¹¹ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, MS Cod. 12.885, fol. 94

¹² LAKATOS, 1967. 223.

¹³ A postillák V. kötetében, a 454b lapon. Idézi: BORZSÁK, 1960. 269. 2. jegyzet.

¹⁴ Nationalbibliothek, MS Cod. 12.885, fol. 95v. Az 1521-ben, II. Lajostól nyert családi címer leírása Nagy Iván szerint (*Magyarország családai, IX. kötet*, Pest, 1862, 700.): „A vért égszínű udvarában arany koronából kiemelkedő farkas, mely körmei közt egyszáron nőtt három rózsát tart.”

„Most van szükség hős lélekre s a szívben erélyre!”¹⁵ (A cumaei Sibylla szavai ezek az Alvilágba lépő Aeneasnak.)

A Winsheim-album harmadik bejegyzője Balassi Zsigmond, András fia, a költő másod-unokaöccse. Alighanem még a Révay-testvérek előtt írt be az emlékkönyvbe, hiszen – bár nem ad meg pontos dátumot, csak az 1591-et – az ő bejegyzése jó néhány lappal előbbre, a 41. lapon van, ahová színezett címerét is berajzolta. Jóllehet a Balassiak hagyományos címerében a pajzs mezeje vörös színű, Balassi Zsigmond ezt mégis kékre festette!¹⁶ (Címertörésre Balassi Jánosnál és fiánál, Bálintnál is van példa, akik a pajzs vörös mezejéről elhagyták a holdat.) Ám a címerkép befestése elég sokáig tarthatott, annál is inkább, mert csak másodjára sikerült! A Winsheim-album 60v lapján látható ugyanis Balassi Zsigmond első, kikapart kísérlete, ugyanazokkal a jelbetűkkel, mint magán a sikeres bejegyző-lapon, úgymint: „S. M. L.” Ezt a latin jelmondatot egyelőre nem tudtam megfejteni, bár elképzelhető, hogy az a „Salus Mea Libertas”-nak a rövidítése. A címer fölött, szép kézírással ezt írta be András fia: „Sigismundus Balassa de Gyarmatth LB Argen:[torati]”. Alatta zöld koszorúba foglalt, vörös háttérre helyezett címerpajzs látható, amelynek kék mezejében a fekete bikafejet két sárga csillag és egy arccal ábrázolt félhold veszi körül.¹⁷ A Winsheim-album 92. lapjára harci jelenetet festettek, amint a keresztény harcosok törökökkel csapnak össze, s az aláírás szerint: „Sic vinces in utroque” (Így kétszeresen vagy győztes).

Eckhardt említett tanulmányából egyébként fény derül még egy igen érdekes adalékra: Balassi Zsigmondnak is volt emlékkönyve, amely 1944-ben még magántulajdonban volt, és azóta (feltehetőleg) elveszett.¹⁸ Zsigmond ezt az emlékkönyvet 1589-ben kezdte és csak néhány évig hordta magával, nem is igazán maguk a beírók érdekesek benne, mint a tény, hogy fontosnak tartotta éppen peregrinálásának kezdetén megkezdeni albumát.

Mindezek után feltehetünk egy kérdést, ami a fentiekből következik: lehetséges-e, hogy Gyarmati Balassi Bálintnak is volt ilyen, a másod-unokaöccséhez, illetve a Winsheiméhez hasonló emlékkönyve? A XVI. század második felében elég népszerű lett a külföldre utazó magyarok között az albumtartás: tudjuk, hogy az éppen Strassburgban is járt Horváth Stansith Gergelynek már volt albuma, amelybe maga Sturm is beleírta a nevét; sőt az egyik legkorábbi bejegyzésből kiderül az is, hogy azt eredetileg Nádasdy Ferenc ajándékozta a *possessor*nak, 1575-ben!¹⁹ De volt (alighanem feljegyzésekben rendkívül gazdag) albuma Szenci Molnár Albertnek is, aki – mint naplójában elbeszéli – 1596 augusztusában meglátogatta Bézát Genfben, amikor is a már idős tudós: „scripsit in meum librum ... pulchram sententiam de libero arbitrio”, azaz: könyvembe ... egy szép mondatot írt a szabad akaratról.²⁰ Nem látszik tehát lehetetlennek, hogy 1589-ben, amikor Balassi Bálint elindult Lengyelországba „bujdosására”, szerzett magának vagy egy üres albumot, vagy

¹⁵ Vergilius *Aeneis*-ének VI. könyve, 261. LAKATOS, 1967. 213.

¹⁶ Balassi András címerkép nélküli bejegyzését lásd a Haymb-emlékkönyvben, Kongelige Bibliotek, Koppenhága, MS Thott 1279, fol. 7; magáról a bejegyzésről vö. GÖMÖRI, 1984. 105–108.

¹⁷ MS Cod. 12285, fol. 41

¹⁸ ECKHARDT, 1944. 22. Az album 1944-ben még gróf Zichy Istváné volt.

¹⁹ A lappangó Horváth Stansith-album, Ábel Jenő XIX. századi másolatában, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában: MS 335/12

²⁰ SZENCI MOLNÁR, 2003. 59. és 116.

egy olyan emblémás könyvet, amelybe aztán főrangú ismerősei és barátai beleírták nevüket és jókívánságaikat. Ha volt is ilyen emlékkönyve, az „a maga kezével írott könyvvel” együtt elveszett és – sajnos! – még másolat sem maradt fenn róla. Jóllehet Krakkóban és másutt, például Braunsbergben (a mai Braniewóban), találkozhatott olyan előkelő urakkal és „tudós emberekkel”, akiknek társaságára hátralevő életében még bizonyára szívesen emlékezett.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

Stadts und Universitätsbibliothek, München, MS Cod. Germ. 3282
Österreichische Nationalbibliothek, Wien, MS Cod. 12.885
Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára MS 335/12

2. Szakirodalom

- BORZSÁK
1960
BORZSÁK István: *Az antikvitás XVI. századi képe (Bornemiszatanulmányok)*. Budapest, 1960.
- ECKHARDT
1944
ECKHARDT Sándor *Magyar szónokképzés a XVI. századi Strassburgban* In: *Értekezések a Nyelv és Széptudományi Osztály Köréből* XXVI. kötet (1944) 5. sz. 345–378, illetve klny., 3–36.
- GÖMÖRI
1984
GÖMÖRI György: Balassi Bálint bejegyzése Stephan Haymb emlékkönyvében. In: *Magyar Könyvszemle* 100. (1984) 105–108.
- LAKATOS
1967
Vergilius: *Összes művei*. Ford. LAKATOS István. Budapest, Magyar Helikon, 1967.
- MARTIKEL
1961
Die Matrikel der Universität ... Wien. Band VI. 1579/II–1658/59 Graz–Köln, 1961.
- NAGY
1862
NAGY Iván: *Magyarország családai*. Pest, 1862. IX. kötet
- ORATIONUM
1594
Orationum quae Argentorati in Academia exercitii gratia, scriptae et recitatae ab Illustr. Generos. Nobilibus et aliis a Melchiore Iunio Witebergensi Eloquentiae ibidem professore ... Pars II. Argentinae, Lazarus Zetzner, 1594. 113–117.
- SZENCI MOLNÁR
2003
SZENCI MOLNÁR Albert: *Naplója*. Közzéteszi Szabó András. Budapest, Universitas Kiadó, 2003.